

به عراق از زاویه فرهنگی هم نگاه کنیم!

درآمد

نمایشگاه بین المللی کتاب تهران، بدون شک بزرگترین رویداد فرهنگی کشور است. در این نمایشگاه علاوه بر حوزه کتاب، زوایای مختلف فرهنگی مسائل داخلی و بین المللی مورد توجه قرار می گیرد. همچنین با حضور متصدیان فرهنگی کشور، به خصوص وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، نشستها، تبادل نظرها، کارشناسیها و سیاستگذاریهای فرهنگی در بخشهای مختلف به انجام می رسد. در هفتمین روز نمایشگاه، گروهی از فرهیختگان جهان عرب، آقایان: عبدالجبار رفاعی، سردبیر مجله قضایا الاسلامیه المعاصره، علی الفیاض، رئیس مرکز اسناد و مطالعات از لبنان و وجیه قانصو،

پژوهشگر و استاد دانشگاه لبنان، به همراه آقای دکتر وصفی مدیر دفتر مجامع و فعالیتهای فرهنگی ارشاد، به محضر وزیر ارشاد رسیدند. در ابتدا هریک از این میهمانان نقطه نظرات خود را در باره مسائل مهم منطقه و به خصوص اوضاع عراق، مطرح کردند. در ادامه، وزیر عنوان کرد که: در پی تحولات اخیر در منطقه خاورمیانه، عراق از زاویه دیدهای مختلفی چون زوایای اقتصادی، سیاسی، نظامی و ... مورد بررسی قرار گرفته است. ما باید از زاویه دید فرهنگی که تا به حال مغفول بوده است، عراق را مورد ارزیابی موشکافانه قرار دهیم. در بستر تاریخی، کشور عراق، یکی از فرهنگی ترین کشورهای عربی بوده و در ضرب المثلی قدیمی این گونه آمده است که: المصر تکتب؛ و اللبناں تطبع؛ و العراق یقرأ. یعنی مصریان می نویسند، لبنانی ها چاپ می کنند و عراقی ها می خوانند!

متأسفانه در پی سلطه حکومت بعث، اوضاع فرهنگی کشور عراق و وجهه فرهنگی این کشور به شدت تحت تأثیر قرار گرفته است. به هر حال اوضاع بدین صورت باقی نخواهد ماند و آینده عراق بستر هرگونه تحولی که باشد، شاهد وضعیت متفاوتی خواهد بود. ولی مدت زمانی لازم است تا عراق به بلوغی از رشد فرهنگی برسد تا خودش بتواند صنعت فرهنگی اش را اداره کند و این مقطعی است که عراق نیاز به کمک کشورهای اسلامی دارد تا بتواند آینده شایسته ای را برای خویش رقم زند. وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی در ادامه اضافه کرد: با توجه به حضور ناشران داخلی و بین المللی در نمایشگاه، مناسب است که نشستی جهت بررسی وضعیت صنعت نشر عراق برگزار شود تا با توجه به همفکری ناشران ایرانی و عرب، راههای کمک به بازیابی رونق این صنعت، مشخص شود. این نشست در هشتمین روز، در سالن توسعه بین المللی نشر ایران، برگزار شد.

بنظرم حمایت از نشر عراق باید از امروز شروع شود، حتی می‌بایست از قبل شروع می‌شد؛ و حتی باید بگویم امروز هم شاید برای شروع کار دیر باشد!

شاهد خواهیم بود؟ آیا حضور غربی‌ها در بازار نشر منطقه و به خصوص عراق همانند تجربه حضور آنان در لبنان و تأثیرات زیادی که در آن مقطع زمانی بر کشور لبنان و فرهنگ آن داشتند، خواهد بود؟ آیا این تجربه به شکلی دیگر در عراق تکرار خواهد شد؟

سمیعی با بیان این چهار محور، از ناشران شرکت کننده در جلسه خواست تا با توجه به محدودیت زمانی و فرصت کم، محورها را به ترتیب مورد بررسی قرار دهند.

او در مورد سرفصل اول، خطاب به ناشران، اولین سؤال را مطرح کرد: حمایت نشر عراق توسط دیگر کشورها، از چه زمانی آغاز می‌شود و تا چه زمانی نشر عراق می‌تواند متکی و استوار و به اصطلاح روی پای خود بایستد؟ قاعدتاً این کشورها، کشورهای عربی و اسلامی خواهند بود.

دکتر فریده خلعتبری، مدیر انتشاراتی شبابویز و تنها زن شرکت کننده در این نشست بود که در پاسخ به این پرسش به اختصار گفت: بنظرم حمایت از نشر عراق باید از امروز شروع شود، حتی می‌بایست از قبل شروع می‌شد؛ و حتی باید بگویم امروز هم شاید برای شروع کار دیر باشد!

وی آموزش کسانی را که بتوانند نشر عراق را هدایت کنند، یکی از کارهایی دانست که می‌بایست انجام شود و گفت: در حقیقت ناشران فردای عراق، کسانی هستند که تحت آموزش و تعلیم امروز این کشور قرار گیرند. بنابراین حضور ناشران ما به هر صورتیکه باشد، باید حتماً با برنامه‌ریزی باشد. آینده مال آنهاست و ما باید کار را به آنها تحویل بدهیم؛ نه اینکه به صورت مستمر همیشه حضور داشته باشیم.

به نظر بنده، در این چنین نشست‌ها می‌توانیم با همکاری یکدیگر و شناخت اهمیت موضوعات مطرح، نقشی که باید بر عهده بگیریم را مشخص کنیم و کمک کنیم تا با همکاری هم نشر توسعه یافته‌ای برای

در ابتدای این نشست، محمد سمیعی، سردبیر کتاب ماه کلیات، ضمن تسلیت شهادت امام حسن عسکری (ع) و با تشکر از ناشران عرب و ایرانی که در این مجلس حضور به هم رسانیده‌اند گفت: من در سفری که قبل از جنگ به عراق داشتم، کتاب فروشی خیلی کم به چشم می‌خورد؛ کم رونقی کتاب فروشی‌ها بسیار روشن و واضح بود. من در این مدت حتی یک روزنامه هم ندیدم. البته روزنامه‌های وابسته به حزب بعث منتشر می‌شد ولی به علت تیراژ کم و نبود مخاطب، کسی را هنگام مطالعه حتی اینگونه روزنامه‌ها هم ندیدم!

وی سپس به بیان توضیح در مورد محورهای نشست پرداخت و در خصوص محور اول، گفت: "یکی از محورهای بحث ما این است که از چه موقعی ایران، کشورهای عربی و همسایگان می‌توانند به بازار نشر عراق وارد شوند؟ چقدر طول می‌کشد که این امکانات برای ما فراهم شود و تا کی بازار نشر عراق به دست ناشران دیگر خواهد بود و چه زمانی نشر عراق به خودی خود فعال می‌شود؟"

وی در بیان محور دوم گفت: محور دوم بحث "جذابیت موضوعات مطرح شده چگونه خواهد بود؟ چه موضوعاتی برای مردم عراق اهمیت بیشتری دارد و کار در این زمینه چطور باید دنبال شود؟ برفرض، آیا کتاب‌های کودک و نوجوان مخاطبان خودش را به زودی پیدا می‌کند؟ کتاب‌های فناوری و تکنولوژی نیز همین طور است؟ درخصوص مطرح کردن کتاب‌های فرهنگ و هنر، علوم اجتماعی و حوزه دین چطور؟"

او افزود: "محور سوم، نقش ایران در نشر عراق با توجه به اشتراکات فرهنگی میان این دو کشور همسایه و بررسی اشتراکات فرهنگی میان عراق و ایران و حد و حدود این اشتراکات و ارزیابی آن خواهد بود. محور چهارم: شناخت بیشتر از وضعیت نشر کتاب‌های ایرانی در جهان عرب است؛ باتوجه به بستر جدید منطقه و حضور آمریکایی‌ها، در منطقه خاورمیانه خصوصاً کشور عراق، چه تحولاتی را

عراق سازمان دهی شود.

ماهر عبدالحمید، مدیر انتشارات اقراسوریه: در خصوص حمایت کشورهای اسلامی و دولت‌های عربی از وضعیت فعلی کشور عراق، ضرورت توجه به اوضاع فرهنگی این کشور را یادآور شد و گفت: ارسال کتابهای مختلف برای مردم عراق، یکی از بهترین شیوه‌ها در اوضاع فرهنگی اسفبار عراق خواهد بود. کاری که می‌بایست در افغانستان نیز صورت می‌گرفت ولی متأسفانه این کار انجام نشد! کتاب‌های مختلفی در این رابطه توسط آمریکایی‌ها منتشر و در افغانستان توزیع شد، در صورتیکه فقط ۱۰٪ امکان داشت مورد استفاده قرار گیرد. باید بگویم که کتاب‌های مزبور به دلیل متولی بودن آمریکایی‌ها، مورد استفاده قرار نگرفت. پس کشورهای اسلامی و عربی با اتکا به کمک دولتهای خود، نسبت به سایر دول غربی و آمریکایی از امتیازات بهتری برخوردارند. ما نباید منتظر باشیم که تا چند سال آینده کتاب‌های گوناگونی در عراق چاپ شود! در حال حاضر نیاز فوری این کشور در تقویت کتابخانه‌های عمومی است. ما باید تعلیم روش‌های مطالعه برای بچه‌های عراق را شروع کنیم و آموزش آنها یکی از اصلی‌ترین کارهای ما در این زمینه است و تا چنین کاری صورت نگیرد، در زمینه‌های بعدی نمی‌توانیم قدمی برداریم، چرا که اقدامات بعدی بی‌فایده و وقت‌گیر خواهد بود.

این ناشر سوری همچنین در خصوص تاریخ، گفت: عراق کشور است که از لحاظ فرهنگی، علم زبان، علوم دینی و لغت، در بالاترین سطح قرار داشته است ولی امروزه نیازمند شیوه جدیدی در کار هستیم و جوانان عراقی نیازمند آشنایی با علوم جدید هستند؛ علمی مثل کامپیوتر، اقتصاد و ... ما خواستار تبادل تجربیات فرهنگی در زمینه نشر و توسعه برای جوانان عراقی هستیم.

سلیم عبدالحی سلیم، ناشر مصری و مدیر انتشاراتی الافاق عربی و عضو شورای اتحادیه ناشران مصر: با تشکر از برپایی نشست از جانب خود و سایر ناشران مصری و عربی، چند پیشنهاد برای حمایت از ناشران عراقی ارائه داد و گفت: ابتدا باید به فکر تأسیس اتحادیه ناشران عراق بود، همانطور که قبلاً وجود داشته ولی اکنون نیازمند تحکیم است. پیشنهاد دیگرم درخواست کمک‌های اتحادیه ناشران ایرانی و عربی به عراق است، به خصوص حمایت از کتابخانه‌های عراق و خصوصاً کتابخانه ملی این کشور که در جریان جنگ عراق، مورد سرقت قرار گرفته است.

وی با حمایت عملی از جانب اتحادیه ناشران مصر که خود نیز یکی از اعضای اداری این اتحادیه است، لزوم یک سری کمک‌هایی این گونه را یادآور شد و در ادامه ضرورت اصلی در توسعه عراق را توجه به مسائل فرهنگی دانست و گفت: من معتقدم که فرصت را نباید به دیگران داد، لذا از خلأی که ایجاد شده است باید حداکثر استفاده را کرد. ما باید به صورت اجرایی وارد کار شویم. در ابتدا پیشنهاد من برگزاری نمایشگاه کتاب، با حضور ناشران عربی و ایرانی، در عراق است. برنامه‌های اجرایی نباید به گونه‌ای باشد که دیگران فکر کنند ما در کشور جنگ زده عراق به دنبال منافع اقتصادی هستیم! حسن چنین ایده‌هایی آماده‌سازی جوانان عراقی در زمینه توسعه نشر عراق می‌باشد. این ناشر

مصری در پایان صحبت‌های خویش، از سخنان خانم دکتر فریده خلعتبری مدیر انتشارات شب‌ویز نیز استقبال نمود.

سپس سمعی با تشکر از اساتید محترمی که در این زمینه نظراتشان را مطرح نمودند، وارد سرفصل دوم این نشست شد و گفت: به گفته رئیس انتشارات اقراسوریه، عراق به خودی خود در خصوص دانش‌های کلاسیک، از قبیل دین، لغت و امثال آنها از منابع خوبی برخوردار است ولی در علوم جدید نیازمند کمک است. اما ایرانیان تا به حال در نشر بین‌المللی خصوصاً در بازار کشورهای عربی، بیشتر در حوزه دین وارد شده‌اند. اما همانطور که اشاره کردند، جهان عرب و به خصوص عراق، مایل هستند که نشر ایران را در دیگر حوزه‌ها داشته باشند و با فرهنگ ایرانی در ادبیات و علوم اجتماعی هم آشنا شوند. حال در خصوص عراق می‌خواهیم بدانیم کدام یک از رده‌های موضوعی می‌تواند از جذابیت بیشتری برخوردار باشد؟

دکتر فریده خلعتبری با تصدیق صحبت‌های استاد سالم، یکی از مهم‌ترین بخش‌هایی را که توجه به آن، آینده‌سازی فرهنگ فردای عراق را به دنبال خواهد داشت، حوزه نشر کتابهای کودک و نوجوان دانست و گفت: به طور قطع، کتاب در حوزه کودک و نوجوان از سالهای قبل، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. من گمان می‌کنم که مجموعه ناشرانی که در اینجا ایرانی هستند و مجموعه ناشران کشورهای عربی در زمینه کودک و نوجوان، کتاب‌های خوبی را منتشر کرده‌اند که این کتاب‌ها می‌تواند در اختیار بچه‌های عراقی قرار گیرد تا از حالا برای آنان یک آینده‌سازی مثبتی پیش‌بینی شود. اگر ما هر چه سریع‌تر دست به کار نشویم، کشورهای غربی، آنچه را که ما به دنبال هستیم را نتیجه‌گیری می‌کنند. کما اینکه در خصوص کشور افغانستان همین مشکل پیش آمد. من فکر می‌کنم خود ما تنها ناشری هستیم که در این زمینه فعالیت مثبتی داشته باشیم، که آن هم در مقابل آن چیزی که می‌بایست انجام می‌شد، ناچیز است.

یکی از ناشران عرب: در ابتدا با تشکر از مسئولین برگزاری نمایشگاه، جنگ را مسبب اصلی تخریب کتابخانه‌های عراق دانست و با اشاره به بکارگیری روش‌های عملی در حوزه نشر کتاب در عراق به دلیل آنکه فعلاً چنین چیزی وجود ندارد، گفت: در ابتدا باید از نمایشگاه کتاب تهران شروع کنیم. ما باید با دعوت از اتحادیه ناشران عربی و اتحادیه ناشرانی ایرانی از آنها بخواهیم متولیان برگزاری چنین حرکت‌هایی بشوند تا نمایشگاهی در بغداد برگزار بکنند و با مسئولین سیاسی در عراق وارد مذاکره شوند و تسهیلاتی در خصوص تحقق اهداف فرهنگی در این راستا تعیین شود. سوددهی اقتصادی اصلاً برایمان مهم نیست. باید با حضور در آنجا از نویسندگان عراقی که در طول سال‌های گذشته محجور ماندند دعوتی برای همکاری صورت گیرد.

باید از خانم دکتر خلعتبری به سبب توجهشان به فرهنگ سازی و آماده‌سازی فردای عراق به دلیل ارجحیت توجه به کودکان عراقی، تشکر کرد. باتوجه به ترجمه کتاب‌های عربی به فارسی و بالعکس، تبادل حق نشر یا کپی رایت کتاب‌های فوق‌الذکر را موضوعی جدی و

بحث در این خصوص را نیازمند نشست‌های جداگانه دانستند به نحویکه در چنین جلسه‌ای چهارچوب‌های حق نشر میان دو کشور ایران و عراق با تبادل نظر صاحب نظران مؤلفان و ناشران ایرانی و عراقی تعیین گردد. سمیعی با استقبال از این موضوع و مشورت با مدیر سالن نشر بین‌الملل، پیشنهاد برگزاری این جلسه در جریان نمایشگاه کتاب، را با موضوع "حق نشر یا کپی‌رایت ترجمه آثار عربی و فارسی و بالعکس" مثبت دانست و قول برگزاری آن را داد.

سلیم عبدالحی سلیم: به دلیل از بین رفتن تکنولوژی و تخریب صنعتی، ما باید روش‌های عملی را دنبال کنیم. باید با آشنایی بیشتر با حوزه نشر کشورهای دیگر، دست به توسعه نشر در کشورهای همسایه و حتی کشور خودمان بزنید. وی با اشاره به آرم نمایشگاه امسال که "کتاب کودک خانواده" بود، گفت که ۱۳ سال پیش در مصر این تجربه صورت پذیرفت و با برنامه‌های گسترده‌ای در خصوص کودک و خانواده از طریق کمک به خانواده‌هایی که نیازمند کتاب هستند و ارائه کتاب در زمینه‌های مختلف از طریق مؤسساتی که در این رابطه فعالیت می‌کنند، تجربیاتی به دست آمد که می‌توانست در این نمایشگاه نیز مورد استفاده قرار گیرد.

سمیعی با اشاره به ضیق وقت، به بحث در خصوص دیگر سرفصل‌ها پرداخت و گفت: پاسخ به ۲ پرسش ناشران ایرانی و عربی از یکدیگر را دستمایه جمع‌بندی پایانی جلسه قرار می‌دهیم.

ناشر ایرانی: تا قبل از حمله آمریکا نشر خصوصی در عراق چگونه فعالیت می‌کرده و الان ناشران عراقی از چه وضعیتی برخوردار هستند؟ **ناشر مصری:** در عراق ناشران زیادی وجود داشتند، همانند "دار الوطنیه"، "دار الرشید" و حتی "دار الحریه". لازم است که خاطر نشان کنم که در یکی از خیابانهای مهم عراق، ۵۰ ناشر بزرگ وجود داشته است. یکی از بزرگترین ناشران عراقی، انتشاراتی بود بنام سید قاسم که در خیابان تحریر، بزرگترین کتاب فروشی را داشت. وی از وضعیت نشر عراق قبل از جنگ به عنوان نشری خصوصی که اصلاً از آزادی برخوردار نبود، یاد کرد و گفت: نشر عراق تحت کنترل بود. کتاب‌ها حتماً قبل از چاپ باید مجوز می‌گرفت.

حمید رحمانی کارشناس نشر خارجی گفت: به دلیل حضور محدود ما در عراق به سبب برپایی نمایشگاهی در آنجا، تا اندازه‌ای با نشر عراق آشنا هستیم، در پاسخ به اینکه چه موضوعاتی مورد نیاز عراق است و لازم است که در رابطه با آنها کتاب ارسال می‌شود، باید گفت که دانشگاه‌ها که تا این اواخر فعال بودند و طبق آخرین اطلاعاتی که بنده داشتم، نیاز شدیدی به منابع دانشگاهی داشتند، درخصوص پزشکی، دین، ادبیات و حقوق. متأسفانه اساتید، در این مدت از خیلی از منابع اطلاعاتی دور بودند و با منابع جدید و عناوین جدید آشنایی نداشته و از ما سراغ خیلی از کتاب‌های قدیمی را می‌گرفتند. به نظر من احتیاج به سیستم‌های اطلاع رسانی ضرورتی است که قبل از برپایی هر نمایشگاهی حس می‌شود.

یکی دیگر از ناشران ایرانی: باتوجه به اینکه ما دقیقاً نمی‌دانیم آیا مردم عراقی قدرت خرید دارند یا خیر؟ و با توجه به وضعیت اقتصادی

این کشور جنگ زده، همکاری و آمادگی ناشران ایرانی و عربی برای تقبل هزینه‌ها به صورت رایگان تا زمانیکه ناشران عربی به خودکفایی حداقل در بازار داخلی خود برسند، را اعلام می‌کنیم.

سمیعی پس از صحبت‌های این ناشر ایرانی، به آخرین محور پرداخت و با طرح این سؤال که چه مشکلاتی برای انتشار کتاب‌های ایرانی در بازار کشورهای عربی وجود دارد و چه راهکارهایی را باید پیش گرفت؟ برای حضور بهتر ناشران ایرانی در بازار کتاب‌های عربی، از ناشران عربی خواست پیرامون این محور نیز پیشنهادات خویش را ابراز نمایند:

یکی از ناشران عرب: اولین مشکل را زبان دانست و گفت: تعداد بسیار اندکی از کتاب‌های فارسی به عربی برگردان شده است و این در حالی است که ترجمه همان تعداد اندک نیز با کارشناسی دقیقی صورت نگرفته است. بیشتر آنها در زمینه‌های ایدئولوژیکی و دینی و حوزوی بوده است ولی ما بیشتر دنبال کتاب‌های فلسفی، فرهنگی و همینطور ادبیات و داستان هستیم. ترجمه باید در زمینه‌های مختلف فرهنگی صورت گیرد. من خود قبل از اینکه ناشر باشم، در درجه اول روزنامه‌نگار و نویسنده هستم و می‌دانم که خوانندگان عرب به دنبال قصه‌های ایرانی و فارسی هستند.

حسن سالم: رئیس انتشارات دارالفکر سوریه با اشاره به ترجمه و چاپ کتابهای سید محمد خاتمی و دکتر علی شریعتی به عربی و استقبال زیاد خوانندگان عرب از این کتابها تنها نکته شایان ذکر را پیگیری خوانندگان از نویسندگانی خاص دانست و در نتیجه‌گیری کلی خود، بازار ضعیفی را برای ترجمه ادبیات ایران ارزیابی کرد. وی همچنین متقابلاً در مورد کتابهایی که از عربی به فارسی ترجمه می‌شود، پرسید: آیا در این زمینه و کتاب‌های ترجمه شده، آماری هست؟

سمیعی: در جلسه فردا ناشران ایرانی توضیح خواهند داد ولی بنظر من، بیشتر ترجمه‌ها در زمینه کتاب‌های دینی بوده است.

سلیم عبدالحی سلیم قبل از جنگ در خصوص ترجمه کتابهای عربی به فارسی و بالعکس، قبول مسئولیت دولت‌ها را در این امر ضرورتی اساسی خواند و گفت: یک بخش به تنهایی نمی‌تواند مسئولیت این کار را بپذیرد. اما در خصوص کتاب‌های ایرانی در مصر، گفت: از ۲ سال قبل برخی از نشریات و مجلات ایرانی در مصر مشترک می‌پذیرند و اساتید، نویسندگان و حتی مدرسان زبان فارسی در مصر از آنها استفاده می‌کنند. ولی باید به حل برخی مسائل دیپلماسی توجه کرد تا بتوان مشکلات موجود را از سر راه برداشت. ایران به عنوان دولتی که از امکانات مالی خوبی برخوردار است، در واقع امتداد طبیعی جهان عرب محسوب می‌شود و کشورهای عربی هم در واقع سپری برای امنیت ایران محسوب می‌شوند. لذا باید در این رابطه همکاری‌هایی صورت بگیرد.

در پایان این نشست، **سمیعی** با تشکر از حاضران ختم جلسه را اعلام کرد.